

**ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ:
РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ**

Анотація. У статті наголошено на роль іншомовного професійного спілкування для майбутніх фахівців цивільного захисту для підвищення професійного рівня: вміння вести діалог із зарубіжними колегами та брати участь у міжнародних програмах. Висвітлено результати експериментального дослідження щодо формування іншомовної професійної готовності майбутніх фахівців цивільного захисту. Описано ключові завдання та гіпотетичні положення. Визначено основні структурні компоненти. Розроблені критерії та показники до кожного критерію.

Ключові слова: іншомовна професійна готовність, фахівець цивільного захисту, експериментальна частина, критерії, показники, анкетування, викладач.

Annotation. The article emphasized the role of foreign professional communication for future civil protection specialists to improve professional skills: the ability to dialogue with foreign colleagues and participate in the international programs. The results of experimental research on foreign language professional formation of future civil protection experts are shown. The key challenges and hypothetical situation are described. The main structural components are presented. Criteria and indicators for each criterion are written.

Keywords: foreign language professional preparedness, civil protection expert, experimental research, criteria, indicators, surveys, teacher.

Постановка проблеми. Вища школа сьогодні в Україні переживає процес модернізації, який спрямований на входження у Європейський простір, збереження національних традицій вищої освіти, на підготовку фахівців міжнародного рівня і високодуховних людей, здатних до ствердження і збагачення духовних цінностей.

На сучасному етапі розвитку цілісного комплексу відносин між нашою країною та європейськими сусідами, опанування іноземних мов має велике значення, насамперед, як засіб життєдіяльності людини. Англійська мова, як іноземна найширше вивчається в Україні, Європі та у цілому світі. Щоб досягти мети у навчанні курсантів та студентів спілкуванню іноземною мовою, слід передбачити широке використання комунікативних вправ на практичних заняттях з іноземної мови.

Специфічні умови служб цивільного захисту, що характеризуються високим рівнем відповідальності, обмеженням часу на ухвалення рішення, пред'являють особливі вимоги до фахівців пожежно-рятувальної служби, спонукають постійно підтримувати і підвищувати рівень своїх професійних знань, умінь та навичок. Тому важливим завданням, що стоїть перед державою, є розвиток системи вищої галузевої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

У зв'язку з цим відбуваються значні зміни в системі і організації навчального процесу, зокрема у галузі методики викладання, а також у аспектах упровадження інформаційних технологій і науково-методичних досягнень, нових методів і технологій у навчальний процес.

Оволодіння вміннями іншомовного професійного спілкування дозволить фахівцеві цивільного захисту повною мірою використовувати можливості сучасних іншомовних інформаційних джерел для підвищення свого професійного рівня, бути повноправним учасником діалогу із зарубіжними колегами, реалізувати свій професійний потенціал у міжнародних проектах тощо.

Аналіз попередніх досліджень. Предметом досліджень було навчання іноземних мов (І. Бім, Ю. Бориско, О. Коваленко, Л. Морська, С. Ніколаєва, В. Плахотник, В. Редько, Г. Рогова, Н. Скляренко, С. Фоломкіна та ін.), проблеми іншомовного спілкування (І. Глазкова, Ю. Жлуктенко, Г. Китайгородська, О. Кузнецова, Н. Логутіна, Є. Пассов, Л. Кравчук, С. Ніколаєва, В. Скалкін та ін.), формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців (М. Прадівляний, О. Кузнецова, Т. Брик та ін.). Водночас, незважаючи на ґрунтовну розробку в наукових дослідженнях, окремі питання не розв'язані або ж розв'язані лише частково.

Мета статті: висвітлення результатів експериментального етапу дослідження щодо формування іншомовної професійної готовності майбутніх фахівців цивільного захисту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними завданнями експериментальної частини дослідження було обрано наступні: виявити особливості іншомовного спілкування майбутніх фахівців цивільного захисту; на основі виокремлених компонентів визначити рівень готовності до іншомовного спілкування майбутніх фахівців цивільного захисту; експериментально перевірити на практиці методику формування готовності майбутніх фахівців цивільного захисту до іншомовного спілкування на прикладі окремих навчальних дисциплін; перевірити ефективність впровадження на практиці комплексу навчально-методичних матеріалів з іншомовного спілкування для викладачів та курсантів.

Вирішення поставлених завдань проводилося на основі теоретичних положень, запропонованих в рамках дисертаційного дослідження, зокрема теоретико-методологічних та концептуальних засад, педагогічних умов та моделі формування готовності майбутніх фахівців цивільного захисту до іншомовного спілкування.

На основі аналізу досліджень укладання курсів вивчення іноземної мови для спеціальних цілей, зарубіжних методистів та практиків Dudley-Evans T. і St John M.J., де наголошується що іноземна мова для професійної діяльності відрізняється від навчання загальної іноземної мови в кількох аспектах:

- планування для конкретних студентів;
- виділяються спеціальні цілі та завдання;
- укладається та відбирається відповідний зміст та тип завдань для конкретної галузі;
- наголос ставиться на комунікацію, вміння та фаховий дискурс;
- співпраця викладач та студент, а саме не тільки знання з загальної іноземної мови але і певна обізнаність з конкретної галузі [9].

Запропонована методика лягла в основу створення комплексу навчально-методичних матеріалів для викладачів і курсантів (Англійська мова для рятувальників. Частина I. [1], Англійська мова для рятувальників. Частина II [2], Професійна англійська мова: тексти і вправи: навчальний посібник [3], Українсько-англійський та англійсько-український розмовник служби 112 [4], Na końcu języka... niezbędnik dla dyspozytora i ratownika. Wersja polsko-angielsko-niemiecko-rosyjsko-ukraińska [5], Чрезвычайные ситуации. Русско-английский и англо-русский разговорник [6], Англійсько-український словник пожежно-технічних термінів. Понад 20 000 термінів і термінологічних сполучень [7]), перевірка ефективності застосування яких і була основним завданням експериментальної частини дослідження.

Були сформовані такі *гіпотетичні положення*: майбутні фахівці цивільного захисту не повністю готові до іншомовного спілкування; однією з причин недостатнього рівня готовності є низький рівень усвідомленості необхідності іншомовного спілкування в професійній діяльності; процесу підвищення рівня готовності до іншомовного спілкування сприяє використання у навчально-виховному процесі запропонованих методик; використання методик формування готовності майбутніх фахівців цивільного захисту дозволить ефективніше використовувати навчальний час та підвищити готовність курсантів до іншомовного спілкування. Перші два положення були предметом дослідження в рамках констатувального експерименту, а два наступних – предметом формувального експерименту.

Активним педагогічним чинником виступили: зміни в змісті та методах навчання окремих навчальних предметів (іноземна мова професійного спрямування, гуманітарні дисципліни та спеціальні дисципліни); методика та комплекс навчально-методичних матеріалів з іншомовного спілкування, що впроваджувався в навчальний процес.

У теоретичній частині роботи для поняття **готовність до іншомовної професійної діяльності** як одну із інтегральних характеристик особистості майбутніх фахівців цивільного захисту, нами визначено **основні структурні компоненти, сформованість яких у сукупності формує означену готовність**.

1. Мотиваційно-цільовий компонент передбачає наявність рівня сформованості в майбутніх фахівців цивільного захисту пізнавальних потреб та інтересів, а також вольових якостей, спрямованих на розвиток іншомовної підготовки.

2. Когнітивно-змістовий компонент включає систему провідних знань і способів навчання.

3. Діяльнісно-особистісний компонент виявляється через уміння визначити найголовніші прийоми і способи іншомовної професійної діяльності, через оволодіння методами і навичками.

4. Результативно-креативний компонент органічно поєднує три основні компоненти та показує взаємозв'язки між ними, що необхідно для подальшого об'єднання компонентів у цілісну систему.

Сформованість означених компонентів визначається за обраними критеріями.

Нами розроблені критерії сформованості готовності до іншомовної професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту та відповідні показники для кожного критерію, які наводяться нижче.

Мотиваційний критерій з показниками: зацікавленість іноземною мовою; позитивне ставлення до іншомовної професійної діяльності; бажання оволодіти іншомовними знаннями, вміннями та навичками; сформованість потреби набутти іншомовної професійної компетентності; потреба у самореалізації в процесі вивчення іноземної мови.

Цілепокладальний критерій з показниками: стійкий інтерес до іншомовної професійної підготовки; сформованість мотивів і потреб щодо реалізації іншомовної професійної підготовки; усвідомлення орієнтації знань і умінь з іноземних мов на інтереси професійної діяльності; формулювання кінцевих цілей навчання в контексті значущості іншомовного професійного самовдосконалення.

Когнітивний критерій з показниками: наявність професійних іншомовних знань; вміння відібрати і опрацювати інформацію; вміння класифікувати та систематизувати інформацію; наявність лексико-граматичного мінімуму іноземної мови професійного спрямування; оволодіння іншомовним тезаурусом професійно значущих термінів; уміння виділяти елементи знань, що мають професійну спрямованість;

Змістовий критерій з показниками володіння основним словниковим запасом іноземної професійної лексики; урахування смислових відтінків і особливостей перекладу з огляду специфіки професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту; рівень підготовки до професійного спілкування; розуміння іноземного тексту професійного профілю; систематизація змісту навчального матеріалу; опрацювання іноземних джерел з професійною метою.

Діяльнісний критерій з показниками застосування знань з іноземної мови у професійній діяльності; здатність до саморозвитку в контексті іноземної професійної компетентності; ініціативність в іноземному спілкуванні; самостійність у підготовці до іноземної діяльності; уміння перекладати професійні тексти з рідної на іноземну і навпаки; здатність до іноземної професійної самоосвіти; готовність до іноземного професійного спілкування в нестандартних особливих умовах.

Особистісний критерій з показниками інтерес до розширення власного професійного досвіду іноземної діяльності; прагнення до реалізації власних можливостей, здібностей, особистісних якостей в контексті іноземної професійної діяльності; здатність застосовувати іноземні знання та уміння у професійній діяльності; здатність до ділових комунікацій у професійній сфері; здатність розвивати іноземні знання, вміння й навички; вироблення позитивного ставлення до народу-носія іноземної мови, іноземної культури;

Результативний критерій з показниками вміння та навички спілкування іноземною мовою у різних професійних ситуаціях; здатність розуміти професійно необхідну інформацію іноземними мовами; здатність формулювати професійно необхідну інформацію іноземними мовами; володіння системою знань та умінь лексики загального та професійного характеру; знання техніки іноземного спілкування.

Креативний критерій з показниками сформованість культури іноземного мовлення; достатній рівень комунікативної компетентності; сформованість соціокультурних знань у галузі професійної діяльності; уміння використовувати іноземну готовність за допомогою сучасних телекомунікаційних технологій та мережі Інтернет; оволодіння досвідом творчої діяльності у іноземній професійній діяльності.

Результати досліджень свідчать про те, що навчально-методичні матеріали не змінюються протягом кількох останніх років, кардинальних змін тут не слід очікувати і в найближчі роки подібно як збільшення кількості годин на формування навичок іноземного спілкування. Тому одним із методів, які ведуть до раціонального вирішення поставленої проблеми є формування готовності до іноземного спілкування майбутніх фахівців з цивільного захисту засобами інших навчальних дисциплін, зокрема іноземної мови.

У ході експерименту порівнювалось застосування різних методів навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах, які визначалися на базі практичного застосування і оцінювалися експертами (рис. 1) за 100 % шкалою. Теоретично обґрунтовані методи краще корелюють з застосованими на практиці.

Рис. 1. Різноманітність методів навчання іноземної мови та інших дисциплін

Варто звернути увагу на те, що рідко використовуються ігрові методи та ділові ігри, хоча вони пов'язані з розширенням емоційного поля процесу навчання, сприяють творчому розвитку і самостійності. Недостатність використання цих методів пов'язується з труднощами добору відповідних ігор, недостатністю методичного матеріалу.

Проведене на наступному етапі експериментального дослідження анкетування показало, що викладачі віддають перевагу використанню традиційних методів навчання, а інноваційні використовують частково (рис. 2).

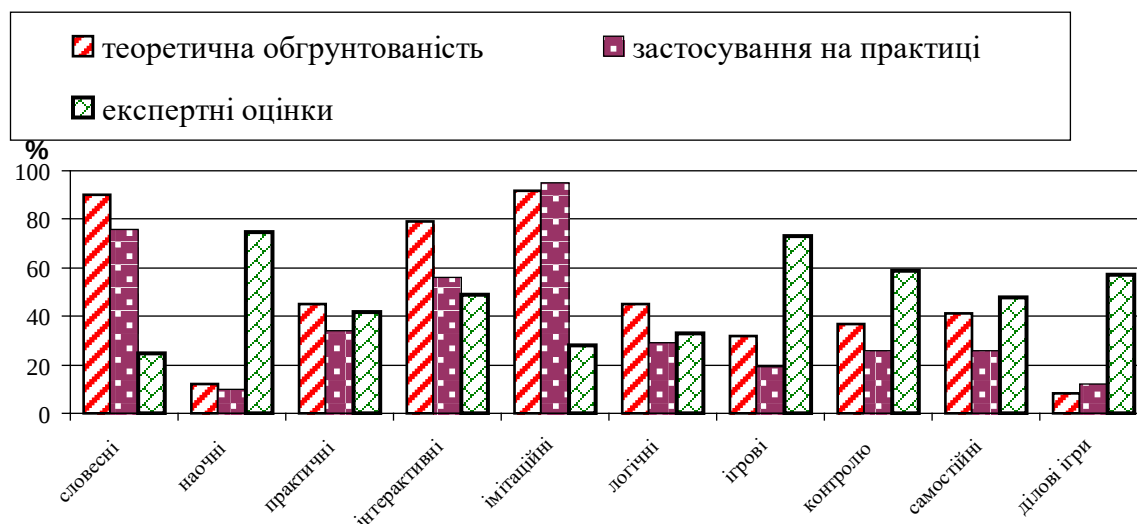

Рис. 2. Порівняльний аналіз застосування різних методів навчання іноземної мови майбутніх фахівців цивільного захисту

Такий стан речей ми пояснюємо тим, що викладачі вищих навчальних закладів не володіють достатньою інформацією про види, сутність і можливості інноваційних методів. Хоча сам факт їхнього використання свідчить про значний інтерес до цих методів, який можна реалізувати за допомогою відповідно розробленої методики добору методів навчання. Однак для ефективного використання таких методів необхідно розробити відповідні системи методів, які можуть бути застосовані відповідно до дисципліни, теми, можливостей курсантів та умінь викладача послуговуватись ними.

Дослідження проводилося у три етапи: на початку проведення педагогічного експерименту, в середині та в кінці.

Проведення розподілу на початку експериментального дослідження, коли контрольна та експериментальні групи є в однакових умовах, проводилося з метою отримати початкові дані, які згодом стали порівняльною точкою.

Розподіл у середині дослідження дозволив отримати проміжні результати, які дозволили внести необхідні корективи у навчально-виховний процес.

Кінцевий розподіл курсантів за рівнями готовності до іншомовного спілкування служив критерієм оцінки ефективності запропонованої в роботі методики. Результати розподілу курсантів за рівнями готовності до іншомовного спілкування наведені на рис. 3.

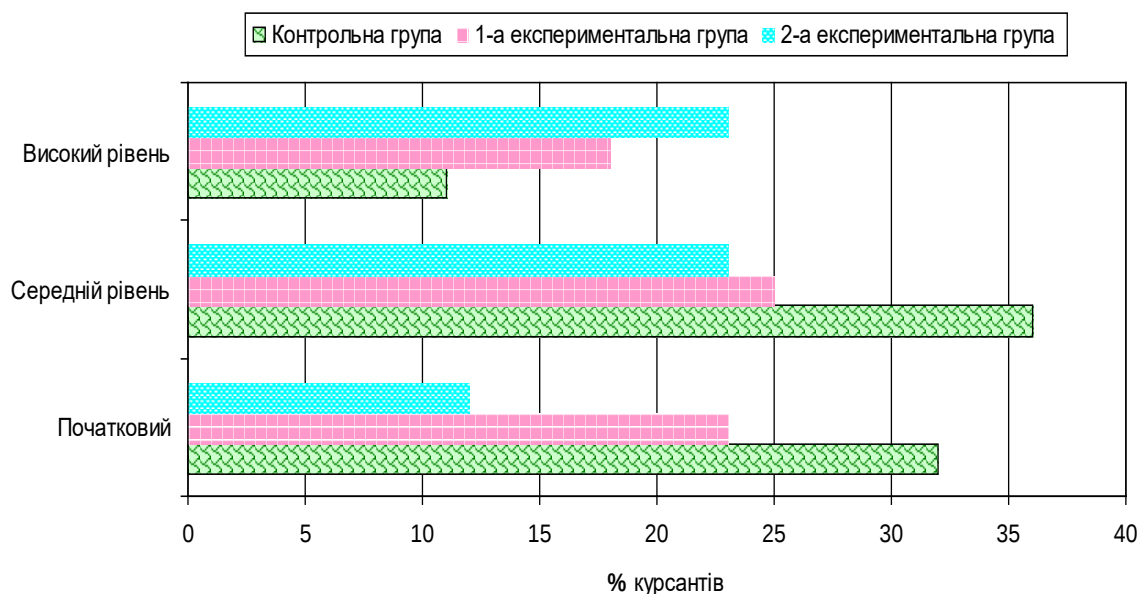

Рис. 3. Розподіл курсантів за рівнями готовності до іншомовного спілкування в кінці педагогічного експерименту

Отримані результати свідчать про те, що на початковому етапі експерименту розподіли курсантів за рівнями готовності до іншомовного спілкування у всіх трьох групах (контрольна та дві експериментальні) мало відрізняються між собою. Різниця між показниками не перевищує 2 %, тому можна констатувати ідентичність початкових умов у всіх групах.

Дещо інші результати були отримані в середині експериментального дослідження. Це дослідження проводилося з метою оцінки запропонованих методик.

Необхідно було переконатись, що на цьому етапі вже відчутні результати застосування комплексу виховних заходів, спрямованих на розвиток готовності до іншомовного спілкування.

Проведені заходи дозволили підвищити рівень готовності до іншомовного спілкування курсантів в експериментальних групах (рис. 7), тоді як в експериментальній групі рівень залишився близьким до початкового.

Незважаючи на те, що отримані показники не є статистично значущими, позитивна тенденція дозволила спрогнозувати підвищення результативності проведених заходів з часом.

Таким чином, розподіл курсантів за рівнями готовності до іншомовного спілкування на завершальній стадії педагогічного експерименту суттєво відрізнявся від початкового.

У першій експериментальній групі, де формування готовності до іншомовного спілкування проводилося з використанням окремих методичних матеріалів, запропонованих дисертантом, на низькому рівні виявилось на 9 %, а на середньому рівні на 11 % менше курсантів менше, ніж у контрольній групі. У той же час показники високого рівня збільшилися на 7 % відповідно. Отримані дані свідчать про ефективність навіть поодиноких заходів, спрямованих на розвиток готовності до іншомовного спілкування курсантів.

Очікуваний ефект було досягнуто і у **другій експериментальній групі, де для готовності до іншомовного спілкування використовувався комплекс методичних матеріалів, котрий відображав авторську методику дисертантки.** У другій експериментальній групі було отримано результати, що засвідчили підвищення рівня готовності до іншомовного спілкування курсантів, а саме: порівняно з контрольною групою відсоток курсантів на низькому та середньому рівні зменшився відповідно на 20 % та 13 %, порівняно з першою експериментальною групою зменшився відповідно на 9 % та 2 %. Збільшення кількості курсантів було зафіксоване на достатньому та високому рівнях: порівняно з контрольною групою на 11 % та 12 % відповідно, порівняно з першою експериментальною групою на 8 % та 5 %.

Незаперечним є той факт, що студентські групи по різному засвоюють навчальний матеріал. Відтак викладач з однією групою не виконує бодай мінімального обсягу програми, а з іншою – розглядає теми, винесені на самостійне опрацювання. Але рівень сприймання і засвоєння залежить не лише від курсантів, а й від викладача. Вибравши максимальний час, відведений навчальною програмою (100 %), ми визначили час, необхідний на засвоєння певної теми з конкретного навчального предмету та порівняли зміни цього часу при використанні **цілісного комплексу навчально-методичних матеріалів** (рис. 4).

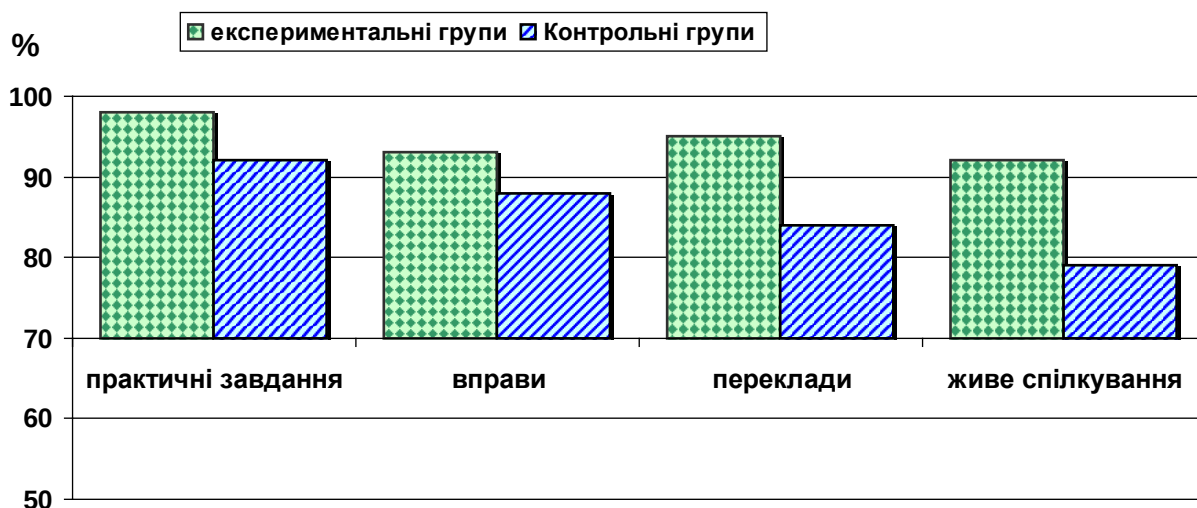

Рис. 4. Показники ефективності та економії навчального часу

З рис. 4 видно, що використання авторської методики у експериментальних групах дає можливість засвоїти обраний обсяг знань і вмінь з тією ж якістю (вимоги до оцінювання та всі інші умови в контрольних та експериментальних групах були максимально уніфіковані) за меншу кількість навчального часу.

Отримані результати вказали на те, що підвищення рівня готовності до іншомовного спілкування позитивно впливає на успішність курсантів з інших дисциплін. В контрольній групі, де спостерігався нижчий рівень готовності до іншомовного спілкування, був зафіксований нижчий рівень знань з іноземної мови. В експериментальній групі, де рівень іншомовних знань та умінь був вищим, спостерігалися вищі показники знань зі спеціальних дисциплін. Зокрема це викликано тим, що **професійна іншомовна підготовка дозволяє курсантам користуватися значно**

ширшим діапазоном джерел іншомовних – як паперових, так і електронних.

Суттєву проблему складає розрив у вивчення іноземної мови. Ми намагалися заповнити його шляхом як факультативів на 3 і 4 курсах, так і посиленням викладання низку спеціальних дисциплін (чи хоча б окремих тем) іноземною мовою. Результати підтвердили очікування (рис. 5).

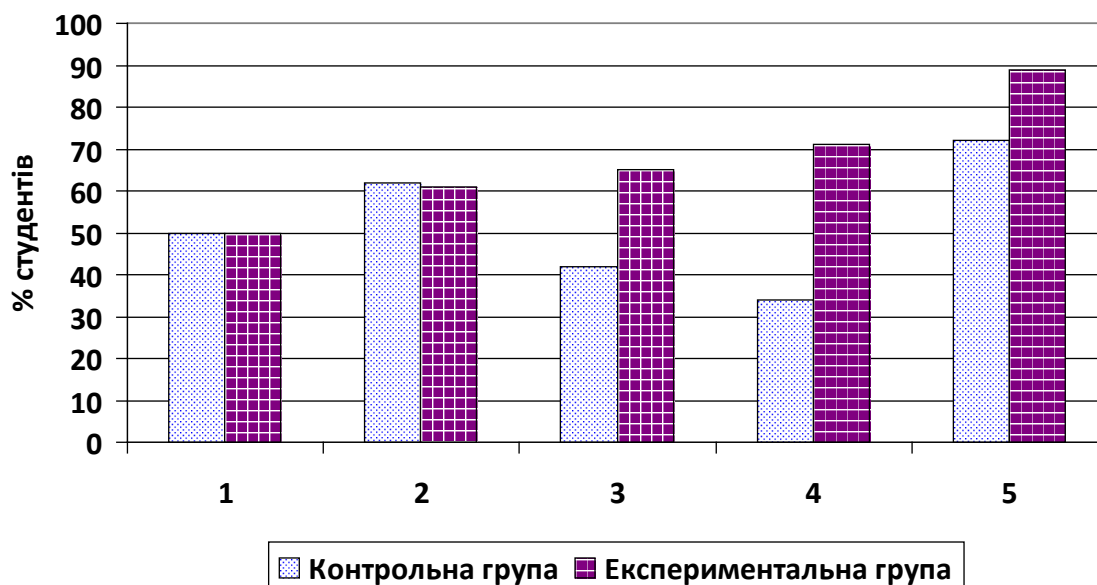

Рис. 5. Розподіл курсантів контрольної та експериментальної груп за рівнями готовності до іншомовного спілкування

Висновки. Порівняння одержаних результатів у контрольній та експериментальній групах дало можливість зробити висновок про рівень сформованості готовності курсантів до іншомовного спілкування та ефективність запропонованої моделі її формування. Це означає, що ми правильно виокремили педагогічні умови та розробили методику для їх реалізації, що доводить правильність припущення щодо шляхів формування готовності майбутніх фахівців цивільного захисту до іншомовного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Вовчаста Н. Я. Англійська мова для рятувальників. Частина I. Навчальний посібник з англійської мови для курсантів та студентів напряму підготовки «Пожежна безпека» та «Цивільний захист»/ Н. Я. Вовчаста, Л. І. Дідух, О. В. Іванів, Т. В. Ткаченко. – Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2011. – 128 с.
2. Вовчаста Н. Я., Дідух Л. І. Англійська мова для рятувальників. Частина II. Навчальний посібник з англійської мови для курсантів та студентів напряму підготовки «Пожежна безпека» та «Цивільний захист»/ Н. Я. Вовчаста, Л. І. Дідух. – Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2011. 128 с.
3. Вовчаста Н. Я. Професійна англійська мова: тексти і вправи: навчальний посібник/ О. О. Бадюк, Н. Я. Вовчаста, Л.І. Дідух, О. В. Іванів, Т. В. Ткаченко. – Львів: ЛДУ БЖД, 2011. – 72 с.
4. Вовчаста Н. Я. Українсько-англійський та англійсько-український розмовник служби 112 [Текст]: розмовник / За заг. ред. М. С. Ковалю. – [уклад. Вовчаста Н. Я., Дідух Л. І., Шуневич Б. І.] – Львів: ЛДУ БЖД, 2012. – 56 с.
5. Vovchasta N. Na końcu języka... niezbędnik dla dyspozytora i ratownika . Wersja polsko-angielsko-niemiecko-rosyjsko-ukrainska/ A. Gelo , J. Malczyk-Sypek, A. Ostoja-Chrzastowska, J. Zółnowska, D. Obodyński, L. Olszewska, N. Vovchasta. Koordynatorzy projektu E. Hadyniak, B. Sychalska-Grzywacz. Warszawa: Szkoła Główna Służby Pożarniczej we współpracy Fundacja Edukacja i Technika Ratownictwa, 2012. – 136 s.
6. Вовчаста Н. Чрезвычайные ситуации. Русско-английский и англо-русский разговорник/ Н. Вовчаста, Б. Шуневич, Л. Дидух. [За заг. ред. М. С. Ковалю]– Львов: ЛГУ БЖД, 2013. – 80 с.
7. Вовчаста Н. Англійсько-український словник пожежно-технічних термінів- Понад 20 000 термінів і термінологічних сполучень / Б. Шуневич, Н. Вовчаста, І. Дробіт, М. Коваль, Н. Рак, Д. Чалий, [за ред. Б. Шуневича, М.Ковалю] – Львів: ЛДУ БЖД, 2015. – 354 с
8. Кубай Н. Аналізування системи вправ для формування англійської професійно-спрямованої компетенції у говорінні / Н.Кубай // Актуальні питання лінгвістики, літературознавства та інноваційної методики викладання іноземних мов: матеріали п'ятої Всеукраїнської наукової конференції (19-20 травня 2011 року). – Тернопіль, ТНЕУ, 2011. – С. 161-163.
9. Dudley-Evans T., St John M. J. Developments in ESP. A Multi-Disciplinary Approach, Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – P 234-247.